

Наталія КОНДЕЛЬ-ПЕРМІНОВА

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МІСЦЯ, ДЕ СТОЯВ ПАМ'ЯТНИК ЛЕНІНУ В КИЄВІ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Декомунізація для України виявилася складним і вкрай болісним процесом. Розпочалася вона стихійно, в революційний час Євромайдану, що переріс у Революцію Гідності, поваленням 8 грудня 2013 р. пам'ятника Леніну, який розміщувався на перетині вулиці Хрещатик та бульвару Тараса Шевченка. Ця подія, яка порівнювалася з поваленням Берлінської стіни, спричинила ланцюгову реакцію під назвою «ленінопад» по всій Україні. Демонтаж, знесення чи пошкодження пам'ятників іншим комуністичним діячам набули широкого розповсюдження. Через півтора року від цієї події в Україні на законодавчому рівні розпочалася декомунізація.

XX ст. сповнене низкою аналогічних історичних прецедентів: з 1917 р. на всій території колишньої Російської імперії, в тому числі — в Україні і, зокрема, у Києві розпочалася масова руйнація пам'ятників діячам попереднього політичного режиму. Так місто втратило пам'ятники Миколі I у Миколаївському парку (нині парк імені Тараса Шевченка), Олександру II Визволителю на Царській (Європейській) площі, графу О. Бобринському на Бібіковському бульварі (нині бул. Тараса Шевченка). У 1950-х, під час викриття культу особи, — ліквідація пам'ятників Йосипу Сталіну та його прибічникам. І наприкінці XX ст., після розпаду Радянського союзу, — масове повалення пам'ятників діячам цієї доби, у тому числі в колишніх соціалістичних країнах Східної Європи.

«Звільнені» від скульптурних постатей комуністичних діячів місця з понівеченими постаментами виявилися вельми проблемними: навколо них вирують численні ініціативи щодо наповнення утвореної порожнечі, генеруються тимчасові мистецькі інтервенції, концентрується увага громадськості. Складність проблеми полягає у тому, що кожна локація вимагає прийняття відповідного рішення, якому мають передувати всебічні публічні обговорення із залученням широкого кола осіб, осмислення проблеми, її аналіз. І на все це вистачає ані політичної волі, ані часу, ні, найголовніше, досвіду: яким чином, в який спосіб і хто має це робити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Освоєння «звільненого» від вождя світового пролетаріату місця на перетині бул. Тараса Шевченка й вулиці Хрещатик в Києві має певний майже трирічний досвід. Вперше цілеспрямовано цей процес розпочався в рамках Міжнародного відкритого конкурсу на концепцію оновленого громадського простору центрального ядра м. Києва з меморіалізацією подій Революції Гідності під назвою «Територія Гідності» (травень 2015 р.), який презентував низку різноманітних авторських пропозицій [1; 2]. З огляду на широкий спектр пропозицій щодо майбутнього цього місця восени 2015 р. у приміщенні Департаменту архітектури та містобудування тривали перші громадські обговорення стосовно переосмислення даної території за участю експертів, фахівців з містобудування, архітектури, охорони культурної спадщини, істориків та фахівців з політики національної пам'яті, представників громадських організацій. До цих публічних заходів мали змогу долучитися всі бажаючі.

Наступна хвиля освоєння «вакантного» місця у вигляді тимчасових інтервенцій охоплює квітень–липень 2016 р. Перша з них — короткотермінова поява на постаменті колишнього пам'ятника Леніну 6 липня 2016 р. жіночої фігури в сільному. Це був жест від галереї 32 Vozdvizhenka Art House (проект «Захоплення. Ситуація») [3]. Яна Бачинська, авторка цієї інтервенції під назвою «Сходження мрії», так пояснювала своє рішення: «За давньою традицією фігура Божої Матері є символом очищення від скверни, а нею так повниться це сумнозвісне місце. Виконана з природних матеріалів у народному стилі, Марія увібрала в себе і теплоту українських барв, і навіть таку улюблену окрасу присадибних ділянок, як типові керамічні фігурки, що тепер весело заглядають на перехожих з-під її підніжжя. <...> фігура Богородиці не лише задає новий вектор духовного життя, але й несе домашній затишок в самому серці мегаполіса» [4].

Друга, паралельна першій, липнева інтервенція належить Платформі культурних ініціатив «ІЗОЛЯЦІЯ», де у контексті проекту «Суспільна угода», орієнтованому на діалог між мистецькою спільнотою, суспільством та владою задля обговорення статусу та функціонування пам'ятних об'єктів у міському середовищі, у квітні 2016 р. було проведено конкурс на мистецьке вирішення «вакантного» місця [3; 5].

Під час проведення конкурсу було отримано 21 заявку від художників та мистецьких колективів з усього світу: 8 — з України, 2 — з Мексики, по одному — з Польщі, Болгарії, Чилі, Іспанії, Бельгії, Латвії, Таїланду, Киргизстану, Росії, Нідерландів та Швейцарії. Переможцем стала мистецька інтервенція «Населяючи тіні» мексиканської мисткині Синтії Гутьєррес, яка у липні 2016 р. була втілена й «виявилася чудовим лакмусовим папірцем: бурхлива реакція людей із мистець-

Звільнене «вакантне» місце та понівечений постамент.2015. Фото Н. Кондель-Пермінової

кого середовища показала, що проблемним у цьому випадку є не лише питання монументалізації пам'яті, але й методологічне питання: як розглядати мистецтво в публічному просторі» [3].

У ситуації відсутності суспільного консенсусу щодо того, що має постати на цьому місці, концептуальний твір Гутьєррес завдяки застосуванню будівельних риштувань підкреслював його тимчасовість й активізував процес обговорень. «Робота “Населяючи тіні” складена з металевих елементів звичайних будівельних риштувань: вона виростає величезною конструкцією, що утворює сходи з тилової та фронтальної сторін. Уся споруда прозора, але можна чітко побачити, що її форма нагадує піраміди Мексики, або зіккурат — старовинні монументальні споруди, що були зразками для тоталітарної естетики вже у XX ст. Сходження на такий зіккурат <...> має символічне значення, оскільки показує не просто вищу позицію того, хто його здійснив, а й особливий статус персони як наближеної до Бога, або того, хто Бога замінив — як це фактично сталося в СРСР, де культ вождя захоплював ледь не сакральне поклоніння лідеру. <...> Ця нехитра розбірна конструкція набуває символічного значення, показуючи можливість такого ж “розбірного” підходу до минулого, тінь якого не така й однозначна» [3]. Авторською концепцією передбачалося надання кожному бажаному змоги здійснити сходження нагору, стати частиною скульптурної композиції, відчувати особисту причетність до конструювання історії.

Мистецька інтервенція Синтії Гутьеррес. 2016. Фото О. Халепи

Інсталяція «Населяючи тіні» викликала певний супротив й обумовила активний збір підписів іншими активістами стосовно встановлення на місці поваленого Леніна пам'ятника Героям України, який би об'єднував не лише героїв Майдану й АТО, але й учасників визвольних змагань минулого століття. Протягом двох тижнів було зібрано п'ять тисяч підписів [6].

Проблема тільки загострюється, в місцях повалених монументів фокусується суспільна напруга. Ці місця «...кровоточать понівеченими постаментами та кричать голосом монументальної порожнечі, що постала на їхньому місці, і тому досі залишаються справжніми місцями історії і пам'яті. Перебуваючи на перетині інтересів державної та міської влади, девелоперів та активістів, повалених та тих, що валили, вони щодня ризикують бути переданими в чийсь турботливий руки для подальшого благоустрою. Однак видається, що навіть українські чиновники розуміють усю складність ситуації, адже досі не було зроблено жодної спроби покращення головного символу Ленінопаду — місця повалення київського пам'ятника на бульварі Шевченка» [7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Переосмислення місць декомунізованих пам'ятників (на прикладі пам'ятника Леніну на перетині бул. Тараса Шевченка й вулиці Хрещатик у Києві) шляхом відкритих публічних дискусій з метою громадського порозуміння й досягнення консенсусу.

Бульвар у 1870-х. З колекції видавництва «Варто»

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Історія локації, яка є початком чудового бульвару, улюбленого усіма киянами налічує вже понад півтора століття років. Бульвар Шевченка прямує від вулиці Хрещатик (Бессарабської площі) до Брест-Литовського проспекту мальовничими київськими пагорбами, поєднуючи «зеленою архітектурою» різні міські сюжети у вишуканий цілісний містобудівний твір.

Бульвар — міську вулицю, яка має посередині смугу зелених насаджень, призначену для прогулянок — було закладено одночасно з будівництвом Київського університету в 1830-х. Першими насадженнями були липи та каштани, які згодом замінили пірамідальними тополями. Первісні назви бульвару змінювалися: Шосейний, Університетський. У 1869 р. він став Бібіковським бульваром (на честь київського генерал-губернатора у 1837–1852 рр. Д. Г. Бібікова), а з 1919 р. — бульваром Тараса Шевченка.

Інтенсивна забудова обабіч бульвару відбувалася у 1870–1890-х, коли було зведено особняки, прибуткові житлові будинки, готелі, Володимирський собор, комплекс Комерційного інституту, приватну гімназію та інші будівлі. На «зелену вісь» бульвару нанизано Старий ботанічний сад (нині Ботанічний сад імені академіка О. Фоміна) та Миколаївській парк. У 1872 р. на розі бульвару та Безаківської вулиці було встановлено пам'ятник О. Бобринському (нині на цьому місці — пам'ятник М. Щорсу, який зараз також став об'єктом суспільної уваги).

Вигляд бульвару у 1900-х.
З колекції видавництва «Варто»

Початок бульвару. 1900-і.
З колекції видавництва «Варто»

Коли у 1909–1912 рр. зводився Бессарабський ринок, архітектор Г. Гай зорієнтував його головний фасад на вісь бульвару, і завдяки цьому талановитому рішенню перспективу бульвару вдало завершує пам'ятка архітектури національного значення. Ця вісь до 1946 р. (крім шибениць під час окупації Києва в роки Другої світової війни) нічим не перебивалася, вхід до бульвару підкреслювався локальними архітектурними формами.

Як відомо, Володимир Ульянов-Ленін ніколи не бував ані в Україні, ані у Києві, однак після встановлення радянської влади мали місце неодноразові спроби встановити пам'ятник вождю світового пролетаріату. Перші дві — ще прижиттєві, з метою пропаганди ідей комунізму й впровадження у масову свідомість ідей соціалістичної революції.

Гіпсові погруддя Маркса (на сучасному Майдані Незалежності), Енгельса (в районі НСК «Олімпійський»), Леніна і Троцького (на Софійській пл.), Свердлова (на початку вул. Московської), Шевченка (на Європейській пл.), Рози Люксембург (на Контрактові пл.), Карла Лібкнехта (перед Оперним театром) були встановлені у Києві в 1919 р. Їхнє існування виявилось короткотерміновим: 31 серпня в місто увірвалися частини УНР і денікінці, а згодом (у травні 1920 р.) — поляки. Закріпилася радянська влада у Києві на довгих сім десятиліть у червні 1920 р. У 1922 р. міська влада ініціювала встановлення пам'ятників Леніну та Жертвам революції, для одного з яких було вирішено використати спустошений постамент пам'ятника імператору Олександру I на площі III Інтернаціоналу (нині Європейській пл.). За свідченням голови РНК УРСР Х. Раковського: «Пам'ятник Октябрьской революции, который должен быть возведен перед Пролетарским садом, во всех проектах имеет общий дефект: поскольку весь пьедестал остается от старого памятника, то получается впечатление чего-то залатанного. К туловищу царского времени

Вигляд бульвару у 1920-х. З колекції видавництва «Варто»

Вигляд бульвару у 1930-х. З колекції видавництва «Варто»

Шибениця на місці, де постав пам'ятник Леніну. 1943. З колекції видавництва «Варто»

приделано голову Леніна. Считаю, что следует об этом подумать» [8]. Однак, справа затягнулася й прижиттєвий пам'ятник Леніну в Києві так і не постав.

Масове увічнення вождя розпочалося після його смерті тиражуванням його бюстів та статуеток. У квітні 1925 р. у Києві відбулася виставка конкурсних проєктів пам'ятника, і знову — на площі III Інтернаціоналу. Колишнє губернське місто, спустошене Першою світовою та громадянською війнами, виявилось неспроможним звести вартісний гранітний монумент, тому конкурс не мав практичних наслідків. Після проголошення у 1934 р. Києва столицею УРСР локація для гігантської постаті Леніна була визначена іншою — у складі нового Урядового центру, на дніпровських схилах з монументальними сходами до набережної. Друга світова війна перекреслила всі амбітні наміри правлячої комуністичної партії. Після визволення Києва, з початком відбудови зруйнованого Хрещатика, ідеологічні питання постали з новою силою. В конкурсних проєктах відродження головної вулиці Києва неодмінно були присутні пам'ятники Леніну і Сталіну.

Йшов третій рік по визволенню Києва від фашистських окупантів, і до десятиліття сталінської Конституції було видано партійну вказівку якнайшвидше встановити у вцілому серед руїн куточку міського центру (Бессарабський ринок, початок бул. Тараса Шевченка і вул. Червоноармійської) пам'ятник пролетарському вождю. Обране для майбутнього пам'ятника Леніну місце виглядає дещо символічно: у роки Другої світової війни тут стояла шибениця, на якій проводилися показові страти як з боку нацистських окупантів, так і з боку радянської влади.

Будівництво пам'ятника Леніну. 1946. З колекції видавництва «Варто»

У другій половині 1940-х, з огляду на запропонований у той час проект велетенських монументів Леніну і Сталіну на пагорбах обабіч Автостради (бульвару Дружби Народів), розташування пам'ятника саме тут мислилося як тимчасове. Але сталося не так, як гадалося: «тимчасовість» тривала майже сімдесят років — з 5 грудня 1946 р. до 8 грудня 2013 р.

Як статуя, так і постамент нашвидкуруч створеного пам'ятника Леніну на Бессарабці являли собою фактично «секондхенд», виготовлений зовсім для інших ситуацій. Як відомо, для монумента використали наявну роботу С. Меркурова, виготовлену з червоного граніту для радянського павільйону на міжнародній виставці у Нью-Йорку (1939), де гранітний Ленін стояв симетрично статуї Сталіна. Прямокутну основу нью-йоркської статуї Леніна було перероблено на округлу, відповідно до вже готового циліндричного лабрадоритового п'єдесталу, який призначався для пам'ятника Пушкіну біля Оперного театру. Урочисте відкриття було присвячено до десятої річниці «сталінської конституції СРСР» 5 грудня 1946 р. за присутності М. Хрущова, Д. Коротченка, М. Гречухи та інших представників партійно-урядового керівництва. Цей пам'ятник Леніну став головним і у Києві, й в УРСР.

Важливо зазначити, що «тимчасовий» Ленін навпроти Бессарабського ринку не мав підтримки збоку професійного товариства. Однак суперечити партійно-ідеологічній вказівці тоді навряд чи хто б наважився. Можна припустити, що скульптор С. Меркуров та архітектори О. Власов і В. Єлізаров як фахівці високого рівня розуміли, що розміщення пам'ятника є порушенням композиційних правил, оскільки

призводить до нівелювання композиційної вісі бульвару, орієнтованої на вишуканий фасад Бессарабського ринку.

Перші громадські обговорення злободенного й болючого питання: що має постати на місці, на якому донедавна стояв пам'ятник Леніну тривали з 8 вересня по 13 жовтня 2015 р. у Департаменті архітектури та містобудування, після завершення Міжнародного відкритого конкурсу на концепцію оновленого громадського простору центрального ядра м. Києва з меморіалізацією подій Революції Гідності «Територія Гідності» (травень 2015 р.). Спектр конкурсних ідей був досить різноманітним: статуя Божої Матері, пам'ятники І. Мазепі (преміюваний 2009 р. для встановлення на площі Слави), Тарасу Шевченку, Героям Небесної Сотні тощо. А також — облаштування наявного постаменту огорожею й драбиною для того, аби бажаючі могли сходити на нього, чи — проект пішохідної зони для прогулянок над цим місцем. Отже, мистецька інтервенція мексиканської мисткині Синтії Гутьєррес виявилася своєрідною «матеріалізацією» деяких конкурсних пропозицій 2015 р.

Аудиторія, яка восени 2015 щовіторка збиралася на Хрещатику, 32, складалася з активних прихильників різних поглядів. Серед них — і люди поважного віку, для яких Ленін є невід'ємною частиною їхнього життя, з ім'ям якого пов'язана молодість, роки лихоліть, важкі трудові роки повоєнної відбудови. Протилежної думки дотримувалися ті, для яких Ленін — символ комуністичної ідеології, що принесла Україні багато горя й біди. До обговорень активно долучилося й багато прибічників статуї Божої Матері, які вважали доречною її наявність саме на цьому місці. Інша група обстоювала уявлення про те, що ця територія є важливим публічним простором, потенціал якого потребує виявлення й належного розвитку.

Обговорення не мали на меті ухвалення, приміром, шляхом голосування, якогось із запропонованих проєктів. На цих заходах здійснювався аналітичний розгляд даної проблеми з розбивкою її на складові для глибшого розуміння й подальшого вираженого публічного прийняття рішення. Заслуховувалися докладні лекції фахівців та обговорювалися різні аспекти, що доповнюють один одного: історія Бессарабської площі та бульвару Тараса Шевченка; сакральне й просторове значення пам'ятника у місті; процеси та наслідки «ленінопаду» у Києві, в Україні, а також у містах східної Німеччини; історія та сучасність Бессарабського ринку в контексті світового досвіду і, крім того, дуже цікаві пропозиції щодо організації транспортно-го руху в центральній частині Києва.

Деякі з наданих проєктів щодо того, якою скульптурою наповнити «звільнену» територію, на перший погляд є вельми привабливими. Перше враження формується у результаті сприйняття проєкту пам'ятника як площинного твору, тобто як картини, що споглядається тільки з одного ракурсу. Але пам'ятник — не фреска чи картина, що висить на стіні, а скульптурна композиція, яка живе у просторі і має

Відкриття пам'ятника Леніну (М. Хрущов перерізає червону стрічку). Грудень 1946

багато ракурсів. Саме тому в міському середовищі обов'язково працюють спільно скульптор й архітектор.

Якщо колишній пам'ятник Леніну був вертикальною об'ємною композицією (циліндричний постамент та постать вождя на ньому), то натомість у нових творчих доробках запропоновані досить розвинені, масштабні об'ємно-просторові композиції, переважно симетричні, з головною скульптурою посередині й підпорядкованими їй скульптурними групами, що фланкують її з обох боків. Варто лише уявно «обійти» ці твори, щоб наперед отримати уявлення про них у цьому досить обмеженому просторі. Розглянемо, приміром, скульптурну композицію Божої Матері. В усі часи для молитви завжди обиралися найкращі місця — місця сили, місця зв'язку Земного та Небесного. І чи доречно встановлювати статую Матір Божої там, де ширяють лише автівки, де практично не буває людей, які вимушено пересуваються лише у підземному просторі? Як почуватиметься Богоматір у середовищі Бессарабського ринку й ТЦ «Мандарин Плаза», «Арена-Сіті»? Чи «дякуватиме» Вона людям за таке силуване сусідство? І які відчуття від усього цього виникатимуть у серцях як вірян різних конфесій, так і тих, хто не вірує? Так само незатишно у царстві Гермеса-Меркурія «почуватиметься» й скульптура будь-якого історичного діяча, з трьох боків якої вируватимуть автомобільні потоки. Тому варто повернутися до концептуальних витоків, до розуміння цього місця нашими попередниками й надати йому сучасного звучання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, *висновок перший*. Настав час рішуче відмовлятися від сумнівної традиції заміни одного пам'ятника іншим. Шлях механічної зміни монументів призведе до загострення конфліктів, які залагодити буде неможливо. Голосування

Загальний вигляд бульвару з пам'ятником Леніну. 1948. З колекції видавництва «Варто»

у різний спосіб за вибір тієї чи іншої постаті внесе у суспільство розбрат, адже у підсумку вдоволені будуть лише автор та прихильники пропозиції, яка набере більшу кількість голосів. Але це не вибори депутатів, діяльність яких визначена законом на відносно короткий термін. Життя монументів у просторі міста вимірюється іншими часовими проміжками.

Висновок другий. Місце, де стояв пам'ятник Леніну, неможливо розглядати окремо від прилеглої території, від містобудівного оточення. Ця локація розташована у середовищі Бессарабської площі, де закінчується Хрещатик. Довгий історичний час тут було звичайне роздоріжжя на периферії Києва, а повноцінна площа з торговельними функціями склалася вже на межі 1860–1870-х. Мережа велелюдних вулиць та зручний підвіз товарів по Великій Васильківській вельми сприяли активній торгівлі. Остаточне й переконливе втілення ринкова функція площі отримала після реалізації у 1912 р. величного спільного проекту міської санітарії, архітектури, інженерії та благоустрою — першого в Києві критого ринку. Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. територія доповнилася новітніми торговельно-розважальними центрами «Мандарин Плаза» й «Арена-Сіті». З часом Бессарабка як складний, перевантажений транспортний вузол, стала проблемною зоною у центрі Києва, де місця людині вже майже немає. По обидва боки Бессарабського ринку пішоходи змушені порушувати правила вуличного руху. Територія перед ринком, а також майданчик, звідки починається бульвар Тараса Шевченка, взагалі не «працюють» як міські громадські простори. Заклади, що розміщені в перших поверхах будівель у Бессарабському проїзді, обмежені у своїх можливостях через скупчення автомобілів та мінімальний доступ пішоходів. Все це є сумним наслідком екстенсивної автомобілізації, коли бурхливий рух автівок вважався символом технічного прогресу. Довгий час кількість автомобільних смуг повсюдно збільшувалася за рахунок знищення зелених насаджень, зменшення простору для руху пішоходів.

Зараз у всьому світі відбуваються докорінні зміни, все повертається на свої місця: спочатку — пішохід, далі — велосипедист, громадський транспорт і вже потім — автомобіль. Перевага надається суспільним, а не приватним, потребам. На засадах рівності й толерантності формується нова соціальність, облаштовуються громадські простори. До міст активно повертається рейковий транспорт, звужуються смуги автомобільного руху, розширюються тротуари, влаштовуються велодоріжки, висаджуються дерева, здійснюється благоустрій.

У цьому контексті й обговорювався простір, прилеглий до місця розташування колишнього пам'ятника Леніну. Висловлювалося багато цікавих пропозицій, яким чином можна покращити транспортний рух й повернути людей на цю територію шляхом створення комфортних, зручних громадських просторів. Серед них — дуже цікава ідея від Ради з урбаністики Києва щодо перекриття руху авто-транспорт у Бессарабському проїзді з облаштуванням пішохідної зони, поєднаної

з майданчиком перед центральним входом до Критого ринку. Цього можна досягти шляхом зміни організації проїзду автотранспорту з бульвару Тараса Шевченка до бульвару Лесі Українки лише за одним маршрутом, через початок вул. Великої Василівської та вул. Скоропадського замість двох існуючих (в тому числі й крізь Бессарабський проїзд). Також зменшиться конфліктність проїзду з вул. Басейної на вул. Скоропадського. Створена таким чином пішохідна зона може стати й виставковим майданчиком «просто неба», значно поживається буття різноманітних закладів, розміщених в перших поверхах. Ідея створення тут пішохідного простору вже наочно «витає у повітрі». Люди стихійно, всупереч правилам дорожнього руху, відвойовують своє право на громадський простір у цьому місці.

Вже перші громадські обговорення (осінь 2015 р.) підтвердили нагальну суспільну потребу щодо облаштування громадських просторів, вдосконалення наявних транспортних схем з метою системного виходу на якісний рівень суспільного буття.

Висновок третій. І, все ж таки, що робити з місцем, де стояв пам'ятник Леніну? Наразі ця локація, звідки починається бульвар Тараса Шевченка, як ніколи потребує до себе шанобливого й виваженого ставлення. Скульптури Леніна вже немає, зберігся постамент, який можна перенести до новостворюваного Музею тоталітаризму в Україні. І, остаточно відмовляючись від встановлення тут будь-яких статуй чи пам'ятників, шляхом конкурсу визначити краще рішення щодо облаштування входу до бульварної алеї в контексті оновленої транспортної схеми й функціонального зонування громадських просторів на цій території.

1. Кондель-Пермінова Н. Конкурс «Майдан '2014 / Територія Гідності»: Новий формат публічних обговорень // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: зб. наук. пр. / ІПСМ НАМ України. Київ: Фенікс, 2014. Вип. 10. С. 122–143.
2. Кондель-Пермінова Н. Міжнародний конкурс «TerraDignitas»: Перезавантаження архітектури й дизайну в Україні // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: зб. наук. пр. / ІПСМ НАМ України. Київ: Фенікс, 2015. Вип. 11. С. 144–175.
3. Баздирева А. З висоти п'єдесталу. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/bez-rubriki/inhabiting-shadows.html>.
4. Бачинська Я. Сходження мрії. URL: <https://www.facebook.com/yanka.bachynska/videos/vb.100003085860294/964066317039555/?type=2&theater>.
5. В Києве обявили конкурс на новий памятник вместо снесенного Ленина. URL: http://culture.lb.ua/news/2016/04/13/332753_v_kieve_obyavili_konkurs_noviy.html.
6. Киевляне решают, кого поставит вместо Ленина в центре столицы. URL: https://beztabu.net/kielyane-reshayut-kogo-postavit-vmesto-lenina-v-centre-stolicy_n3529.

7. Ланько М. Пам'ятник поваленню пам'ятника. URL: life.pravda.com.ua/culture/2016/07/<...>215181/.
8. Ковалинський В. Памятник Ленину на Бессарабке: краткая история с послесловием. URL: <http://gazeta.zn.ua/history/pamyatnik-leninu-na-bessarabke-kratkaya-istoriya-s-poslesloviem-.html>.

Кондель-Перминова Н. М. Переосмислення місця, де стояв пам'ятник Леніну в Києві.

Анотація. Місця декомунізованих монументів радянської доби в Україні перетворилися на локації суспільної напруги. На прикладі повалення статуї Леніна на перетині бульвару Тараса Шевченка й вулиці Хрещатик у Києві розглядається проблема переосмислення місць знесених монументів. Пошуки рішення проблеми можливі тільки шляхом широких і тривалих публічних дискусій стосовно кожної локації. Механічна заміна одного пам'ятника іншим є вельми сумнівним рішенням, адже цей підхід призводитиме лише до загострення конфліктів у суспільстві. Стосовно взятої до розгляду київської локації пропонується й обгрунтовується пропозиція щодо відмови від встановлення тут будь-яких статуй чи пам'ятників. Більш доцільним уявляється визначення на конкурсних засадах кращого рішення щодо облаштування входу до бульварної алеї в контексті оновленої транспортної схеми й функціонального зонування громадських просторів на цій території.

Ключові слова: декомунізація, суспільство, пам'ятник, публічні обговорення.

Кондель-Перминова Н. Н. Переосмысление места, где стоял памятник Ленину в Киеве.

Аннотация. Места декоммунизированных монументов советской эпохи в Украине превратились в локации общественного напряжения. На примере поваленной статуи Ленина на пересечении бульвара Тараса Шевченко и улицы Хрещатик в Киеве рассматривается проблема переосмысления мест снесенных монументов. Поиски решения проблемы возможны только путем широких и продолжительных публичных дискуссий по каждой локации.

Механическая замена одного памятника другим весьма представляется весьма сомнительным решением, поскольку этот подход приведет лишь к обострению конфликтов в обществе. Относительно взятой к рассмотрению киевской локации предлагается и обосновывается предложение об отказе от установления здесь любых статуй или памятников. Более целесообразным представляется определение на конкурсной основе лучшего решения по обустройству входа в бульварную аллею в контексте обновленной транспортной схемы и функционального зонирования общественных пространств на этой территории.

Ключевые слова: декоммунизация, общество, памятник, публичные обсуждения.

Kondel-Perminova N. M., Ph D. Rethinking of the location in Kyiv where monument to Lenin used to stay.

Summary. Locations of decommunized monuments of Soviet era in Ukraine turned into places of public tension. Using as an example demolished monument to Lenin on intersection of Taras Shevchenko Boulevard and Khreschatyk Street in Kyiv, the problem of rethinking the locations of demolished monuments is being discussed. It is possible to find solution to the problem only through broad and sustained public discussions on each location.

Mechanical replacement of one monument by another seems a highly questionable decision, as this approach will only lead to intensification of conflicts in the society. Regarding the considered Kyiv location, it is proposed and justified to refuse from placement here of any statues or monuments. The more appropriate shall be identification on a competitive basis of the best solution for arrangement of an entrance to the boulevard in the context of updated transport scheme and functional zoning of public spaces in this area.

Keywords: Decommunization society, monument, public discussion.